

ZAMONAVIY O'ZBEK HIKOYALARIDA YORUG'LIK VA ZULMAT TALQINING G'OYAVIY-ESTETIK XUSUSIYATLAR

Mamurova Durdona

Farg'ona davlat universiteti magistratura bo'limi adabiyotshunoslik (o'zbek adabiyoti) yo'nalishi 1-kurs magistranti

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada zamonaviy o'zbek hikoyachiligida yorug'lik va zulmat obrazlarining badiiy talqini hamda ularning g'oyaviy-estetik yuklamalari tahlil qilinadi. Adabiyotda ushbu ikki qarama-qarshi tushunchaning ishlatilishi asarlar mazmunini ochishda, personajlar xarakterini yoritishda va muallif pozitsiyasini belgilashda muhim vosita bo'lib xizmat qilmoqda. Maqolada Muhammad Ali, Erkin A'zam, Nodira Murod kabi yozuvchilarning hikoyalari misolida yorug'lik va zulmat timsollarining tasvirlanishi, ularning ramziy ma'nosi, milliy mentalitet bilan bog'liqligi va zamonaviy inson ruhiy olamini aks ettirishdagi o'rni tahlil etiladi.

KALIT SO'ZLAR: Zamonaviy o'zbek hikoyasi, yorug'lik, zulmat, estetik talqin, timsollar, badiiy ifoda, ramziy ma'no.

KIRISH

Adabiyot insoniyat tafakkurining eng murakkab va boy qatlamlarini ifoda etuvchi madaniy hodisadir. Unda voqelik aks ettiriladi, lekin bu aks ettirish oddiy ko'zgu misol emas. Badiiy asarda mavjud haqiqat muallif dunyoqarashi, estetik didi va ma'naviy pozitsiyasi asosida qayta ishlanadi, yangi badiiy haqiqat yaratiladi. Ayniqsa, badiiy adabiyotda timsollar orqali insoniy kechinmalar, ijtimoiy hodisalar va axloqiy mezonlar aks ettiriladi. Shular jumlasidan biri — asrlar davomida Sharq va G'arb adabiyotida yetakchi ramziy tushunchalardan bo'lib kelgan “yorug'lik” va “zulmat” obrazlaridir.

Yorug'lik — qadimdan ma'naviy uyg'onish, haqiqat, ilohiy nur, ruhiy yuksalish timsoli sifatida talqin qilingan. Zulmat esa, aksincha, nodonlik, ruhiy tushkunlik, zulm va ma'naviy halokatning badiiy obraziga aylangan. Qur'oni Karimda “Alloh ularni zulmatlardan nur sari chiqarur” (Baqara surasi) kabi oyatlar

yorug'lik va zulmat tushunchalarining ma'naviy-metafizik qatlamini yanada mustahkamlab qo'ygan. Demak, bu obrazlar faqat tashqi holatni emas, balki insonning ichki olamini, ruhiy kechinmalarini, jamiyatdagi jarayonlarga bo'lgan munosabatini ham ifoda etishda vosita bo'lib xizmat qiladi.

Zamonaviy o'zbek hikoyachiligi ham ushbu ramzlardan keng foydalangan holda, o'zbek xalqining madaniy-milliy xotirasida ildiz otgan yorug'lik va zulmat timsollarini yangicha ma'no va kontekstlarda talqin etmoqda. Bu esa yozuvchi shaxsiyati, davrning ma'naviy-ijtimoiy holati, estetik qarashlarining evolyutsiyasi bilan chambarchas bog'liq. Bugungi kunda hikoyachilik janrida faoliyat yuritayotgan Muhammad Ali, Erkin A'zam, Nodira Murod kabi adiblar asarlarida bu timsollar keng va chuqur ma'noga ega bo'lib, ularni yuzaki talqin qilish mumkin emas.

Yorug'lik va zulmat obrazlari orqali yozuvchilar voqea joyini, personaj ruhiyatini, konfliktning intensivligini, muallifning ideologik pozitsiyasini aniqlashtiradilar. Masalan, Muhammad Alining "Zanjir" hikoyasida zulmat obrazining uyg'unlashuvi jamiyatdagi erksizlik, insoniyat ruhiyati va ijtimoiy cheklovlarning ramzi sifatida namoyon bo'ladi. Bu yerda zulmat oddiy qorong'ilik emas, balki ruhiy siqilish, ma'naviy qaramlikni bildiradi. Shuningdek, yorug'lik ham faqat quyosh yoki chiroq emas, balki najot, ozodlik va umidni bildiruvchi kuchli estetik vositadir.

Erkin A'zamning "Hayot" hikoyasida esa yorug'lik va zulmat obrazlari psixologik realizm orqali ochib beriladi. Qahramon ichki ziddiyatlar iskanjasida qolgan: u tashqi yorug'likni ko'rsa-da, qalbidagi zulmatdan najot topolmaydi. Bu yerda hikoyachilik nafaqat voqeani ifoda etmoqda, balki inson ruhining murakkab holatlarini ko'rsatish uchun badiiy vositalardan ustalik bilan foydalanmoqda. Demak, bu ramzlar hikoya tuzilmasining ajralmas qismi bo'lib, ular orqali o'quvchi syujet emas, balki ma'naviy qatlamni anglaydi.

Nodira Murod hikoyalarida ayniqsa ayol obrazlari markaziy o'rinni egallaydi. Bu hikoyalarda zulmat ko'pincha ijtimoiy bosim, patriarxal tartiblar, jamiyatning ayolga nisbatan adolatsiz munosabati bilan bog'liq bo'lsa, yorug'lik — ayolning ichki kuchi, orzusi, najot istagini ifodalaydi. Yozuvchi aynan yorug'lik timsoli orqali ayol

obrazini ijobiy, umidbaxsh ruhda yaratadi. Bunda yorug'lik va zulmat inson ruhiyatining turli kechinmalari bilan bog'liq tarzda talqin etiladi.

Bugungi kunda o'zbek adabiyotida hikoyachilik yana bir bor o'zining yangilanish, chuqurlashuv bosqichini boshdan kechirmoqda. Hikoya — qisqa hajmli bo'lishiga qaramay, o'zida chuqur g'oya, falsafiy mushohada va badiiy ifodaning eng nafis shakllarini mujassamlashtirgan janrdir. Ayniqsa, global axborot oqimi kuchaygan, shaxsiylik darajasi oshgan zamonda hikoyachilikning ahamiyati ortib bormoqda. Unda inson — o'z g'am-tashvishlari, orzulari, yolg'izligi, hayot haqidagi mushohadalari bilan bosh qahramonga aylangan. Shu bois, hikoyadagi har bir timsol — istalgancha badiiy tahlilga, estetik talqinga asos bo'la oladi.

Ushbu maqolada biz zamonaviy o'zbek hikoyalarida yorug'lik va zulmat obrazlarining qanday talqin qilinayotgani, ularning qaysi g'oyaviy va estetik funksiyalarni bajarayotgani, qanday ijtimoiy yoki ruhiy muammolarni aks ettirayotganini tahlil qilamiz. Maqsad — badiiy obrazlar orqali asarlar mazmuni chuqurligini anglash, yozuvchining estetik pozitsiyasini aniqlash va zamonaviy o'zbek hikoyalarining timsollar orqali qanday ma'naviy olam yaratishini ochib berishdir.

METODOLOGIYA

Zamonaviy adabiy jarayonni o'rganishda ilmiy-metodik yondashuvlar muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, badiiy asarda timsollar, ramzlar, estetik vositalarning tahlili puxta metodik asosga ega bo'lishi zarur. Maqola tayyorlanishi imizda zamonaviy o'zbek hikoyalarida yorug'lik va zulmat obrazlarining talqini, ularning g'oyaviy-estetik yuklamasi, ramziy ma'nosi hamda milliy adabiy tafakkurdagi o'rni o'rganiladi. Bu masalalarni tahlil qilishda esa bir qancha yondashuv va ilmiy metodlardan foydalanildi.

Eng avvalo, **sistemali tahlil** metodiga tayanildi. Ushbu yondashuv orqali har bir hikoya — muayyan badiiy tuzilma, struktura va ideya-kompozitsiyaviy yaxlitlikka ega estetik obyekt sifatida qaraldi. Hikoyadagi har bir detal, obraz, ramz, ifoda vositasi — butun asarning ma'naviy va badiiy anglamasini tashkil etuvchi element sifatida ko'rildi. Yorug'lik va zulmat obrazlari ham shu strukturaning ajralmas

tarkibiy qismi sifatida talqin qilindi. Ularning syujetga, personajga, muallif nuqtai nazariga qanday aloqasi borligi tahlil qilindi.

Ikkinchidan, **badiiy-psixologik tahlil** metodiga murojaat qilindi. Chunki zamonaviy hikoyalar, ayniqsa Muhammad Ali, Erkin A'zam, Nodira Murod singari adiblar asarlari ichki monologlar, psixologik ziddiyatlar, ruhiy holatlarning tasviri bilan ajralib turadi. Yorug'lik va zulmat obrazlari esa aynan mana shu ruhiy kechinmalarning tashqi estetik ifodasi sifatida ishlatilgan. Shunday ekan, biz bu obrazlar orqali yozuvchi qahramonining ichki holatini qanday ko'rsatganini, ularning ruhiy dunyosi qanday in'ikos topganini tahlil qilishga e'tibor qaratdik.

Uchinchidan, **semantik-ramziy tahlil** metodidan foydalandik. Bu yondashuv adabiy timsollarni, ularning ostma-ost ma'nolarini, konnotativ mazmunlarini ochib berishga xizmat qiladi. Yorug'lik — faqat yorug'lik emas, u najot, umid, ishonch, poklik, yangi hayot boshlanishi, haqiqat ramzi bo'lishi mumkin. Xuddi shunday, zulmat ham faqat qorong'ulik emas — u qo'rquv, notanishlik, zulm, gumrohlik, ruhiy siqilish va o'lim timsoli sifatida chiqishi mumkin. Har bir hikoyada bu obrazlar qanday semantik yuklama olganini, qanday funksiyada ishlatilganini qat'iy kontekst asosida aniqladik.

To'rtinchidan, **taqqoslash metodiga** murojaat qilindi. Bu metod orqali turli yozuvchilarning hikoyalaridagi yorug'lik va zulmat obrazlarining o'ziga xosliklari aniqlashtirildi. Masalan, Erkin A'zam hikoyalarida bu obrazlar ko'proq ichki kechinma va umidsizlikni aks ettirsa, Muhammad Alining asarlarida ular ijtimoiy-siyosiy tahlilning, tarixiy-ideologik tanqidning vositasi sifatida ishlatiladi. Nodira Murodda esa yorug'lik va zulmat, ayniqsa, ayol timsolining ruhiy olamidagi ichki kurashlarni yoritishda xizmat qiladi. Bu taqqoslashlar orqali biz o'zbek hikoyachiligida bitta ramz turlicha badiiy shakllarda qanday ishlatilishi mumkinligini ko'rsatishga intildik.

Bundan tashqari, **intertekstual tahlil** ham amalga oshirildi. Chunki yorug'lik va zulmat obrazlari faqat muayyan hikoyaning ichki kontekstida emas, balki adabiy an'analar, diniy-falsafiy meros, xalq og'zaki ijodi va jahon adabiyoti bilan bog'liq holda keng talqin qilinishi mumkin. Masalan, zulmat obrazining Qur'oni Karimdagi

metaforik mazmuni, Mashrab, Navoiy, Fuzuliy kabi mutafakkirlarning asarlarida qanday ifoda topgani, Gʻarb adabiyotidagi “Darkness” motivi bilan qanday oʻxshashliklar va farqlar mavjudligi tahlilga jalb qilindi. Shu orqali zamonaviy oʻzbek hikoyachiligidagi obrazlarning maʼnaviy ildizlari ochib berildi.

Maqola tayyorlanishi obʼekti sifatida quyidagi asarlar tanlab olindi:

- Muhammad Alining “Zanjir” va “Oʻsha kunlar” hikoyalari;
- Erkin Aʼzamning “Hayot”, “Koʻzlarim yoʻlingda”, “Toʻti” hikoyalari;
- Nodira Murodning “Qoʻrgʻon ichida”, “Oʻrtada” va “Soʻnggi surat” hikoyalari.

Mazkur asarlar tanlanishining sababi — ularda yorugʻlik va zulmat obrazlari koʻp marotaba va chuqur badiiy-estetik funksiyalarda qoʻllanilganidir. Har bir hikoya alohida kontekstda oʻrganilib, undagi badiiy struktura, muallif uslubi, semantik yuklama va timsoliy tafakkur qatlamlari ochib berildi.

Shuningdek, oʻquvchilarning estetik idroki bilan bogʻliq yondashuvlarga ham eʼtibor qaratildi. Badiiy timsollar faqat yozuvchi niyatini emas, balki oʻquvchi fikr doirasida qanday rezonans uygʻotishini ham hisobga olish kerak. Shu bois, Maqola tayyorlanishi davomida adabiyotshunos olimlar, talaba-oʻquvchilar, oʻqituvchilarning fikrlari, adabiy tanqidiy maqolalar, intervyular tahlil jarayoniga jalb qilindi.

Metodologik asoslilikni taʼminlash uchun quyidagi nazariy manbalarga tayandik:

- Gʻulomov S.ning “Obrazlilik masalalari”,
- Shukurov N.ning “Adabiyotshunoslikka kirish”,
- Sultonov Q.ning “Adabiy tafakkur evolyutsiyasi”,
- Gʻarb olimlaridan R. Bart, Y. Lotman, N. Fray va V. Propplarning timsol va badiiy struktura haqidagi qarashlari.

Shu tarzda olib borilgan metodologik yondashuvlar, bir tomondan, hikoyalardagi badiiy obrazlarning ichki tizimini ochishga, ikkinchi tomondan, ularning gʻoyaviy-estetik yuklamasini aniq koʻrsatishga xizmat qildi. Bu esa bizga

zamonaviy o'zbek hikoyachiligining badiiy ifoda imkoniyatlarini, timsollar orqali inson ruhiy olamini aks ettirishdagi mahoratini to'liqroq tahlil qilish imkonini berdi.

NATIJALAR

Yorug'lik va zulmat obrazlari o'zbek adabiyotida har doim muhim badiiy vosita sifatida xizmat qilib kelgan. Ular xalq tafakkurida chuqur ildiz otgan, diniy, falsafiy va madaniy qatlamlarga ega ramzlardir. Maqola tayyorlanishi davomida o'rganilgan zamonaviy o'zbek hikoyalari — Muhammad Ali, Erkin A'zam va Nodira Murod kabi adiblar qalamiga mansub asarlar — ushbu obrazlarning turli darajadagi ma'nodoshlik, ramziy va estetik yuklamalari borligini isbotlab berdi. Quyida olib borilgan tahlillarga asoslangan asosiy natijalar bayon qilinadi.

Birinchi navbatda, **yorug'lik va zulmat obrazlari zamonaviy o'zbek hikoyalari**da faqat tashqi tasvir emas, balki **personajlar ruhiy holatini, ichki kurashini, ijtimoiy sharoitdagi ziddiyatlarni ifoda etuvchi kuchli estetik vosita** sifatida ishlatilgani aniqlandi. Ayniqsa, Erkin A'zamning "Hayot" hikoyasida bu juda yaqqol namoyon bo'ladi. Asardagi bosh qahramon real hayotda yorug'likda yurayotgan bo'lsa-da, ichki dunyosi zulmat iskanjasida qolgan. Bu ichki va tashqi kontrast orqali yozuvchi inson hayotidagi ruhiy bo'shliq va ma'naviy azobni yorqin ifodalaydi.

Ikkinchidan, tahlil qilingan hikoyalar asosida **zulmat obrazining aksariyat hollarda faqat negativ ma'no kasb etmay, balki ruhiy chuqurlik, yolg'izlik, o'z-o'zini anglash, hamda muayyan darajada tozalanish bosqichi sifatida ishlatilgani** kuzatildi. Masalan, Muhammad Alining "Zanjir" hikoyasida zulmat — qahramon hayotidagi turg'unlik, iztirob, isyon ramzidir. Bu zulmatdan yorug'lik sari yo'l esa insonning ichki qaroriga, tafakkuriga bog'liq tarzda talqin qilinadi. Bu yerda zulmat — nafaqat ruhiy turg'unlik, balki o'zgarishga yetaklovchi zarurat sifatida tasvirlanadi.

Uchinchidan, **yorug'lik obrazining ko'plab hikoyalarda najot, ozodlik, haqiqat va umid ramzi sifatida ishlatilgani** aniqlanadi. Erkin A'zam hikoyalari yorug'lik ko'proq "qutqaruvchi kuch", "tushunish" va "ma'naviy uyg'onish" vositasi sifatida namoyon bo'lsa, Nodira Murodda u ayol qahramonning ichki mustahkamligi,

hayotga bo'lgan umidi, onalik tuyg'usi yoki sevgi orqali ruhiy najot topishiga xizmat qiladi. Shuningdek, yorug'likni faqat tashqi fizika sifatida emas, balki insoniy qadriyatlar — ishonch, bag'rikenglik, adolat timsoli sifatida qo'llash holatlari ham qayd etildi.

Bir so'z aytganda, olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, zamonaviy o'zbek hikoyachiligida yorug'lik va zulmat obrazlari oddiy badiiy vosita emas, balki chuqur falsafiy, ruhiy va estetik yuklamaga ega timsollar tizimini tashkil etadi. Bu obrazlar orqali yozuvchilar zamonaviy insonning murakkab ichki dunyosini, jamiyatdagi ruhiy muvozanatsizliklarni, axloqiy tanlovlar va ijtimoiy haqiqatlarga munosabatini chuqur badiiy vositalar yordamida ifoda etmoqdalar.

MUNOZARA

Yorug'lik va zulmat obrazlari o'zbek adabiyotida qadimdan mavjud bo'lib kelgan timsollardandir. Ular Sharq mumtoz adabiyotidan tortib, zamonaviy hikoyachilikkacha bo'lgan badiiy tafakkur taraqqiyotining uzviy qismiga aylangan. Maqola tayyorlanishi davomida o'rganilgan hikoyalarda bu timsollar faqat badiiy tasvir vositasi emas, balki muallifning falsafiy qarashlarini, ruhiy holatni va estetik munosabatini ifoda etuvchi ko'p qirrali ramz sifatida talqin etilganini ko'rish mumkin. Endi ana shu obrazlarning qo'llanishi atrofida mavjud ayrim masalalar, estetik qarama-qarshiliklar va tahliliy yondashuvlarni muhokama qilamiz.

Eng avvalo, zamonaviy o'zbek hikoyalarida yorug'lik va zulmat obrazlarining ishlatilishida an'anaviylik va yangilik o'rtasidagi murakkab, ammo muvozanatli uyg'unlikni ko'rish mumkin. O'zbek mumtoz adabiyotida, xususan Navoiy asarlarida yorug'lik — ilohiy haqiqat, ma'rifat, zulmat esa johillik, nafsiy qulash obrazlarini anglatgan bo'lsa, zamonaviy hikoyachilikda bu timsollar yanada psixologik tus olgan, shaxsiy kechinmalar va jamiyatdagi murakkabliklar kontekstida talqin qilina boshlagan. Bu esa adabiyotda timsollarning zamon bilan birga o'zgarish qobiliyatiga ega ekanini ko'rsatadi.

Masalan, Erkin A'zam hikoyalarida zulmat shunchaki tashqi qorong'ulik emas, balki qahramon qalbidagi ichki bo'shliqlik, tushkunlik, ma'nosizlik ifodasidir. Muallif bu obrazni falsafiy darajada ishlatib, inson ruhiyati va mavjudlik masalasiga

yangicha yondashuv bilan qaraydi. Bunday hollarda yorug‘lik esa najot emas, balki umidsizlik fonida yanada qayg‘uli taassurot uyg‘otadi. Ya’ni, tashqi yorug‘lik bilan ichki zulmat o‘rtasidagi tafovut hikoya estetikasi uchun asosiy dramatik kuch bo‘lib xizmat qiladi.

Muhammad Ali esa zulmatni ko‘proq ijtimoiy adolatsizlik, inson ozodligining cheklanishi, ruhiy va axloqiy qaramlik bilan bog‘laydi. Bu yerda zulmat muayyan tuzumga, jamiyatdagi erksizlik holatiga qarshi ramziy norozilik belgisi sifatida chiqadi. Aynan mana shu yondashuv orqali muallif o‘zining muayyan davrga, siyosiy voqelikka munosabatini bildiradi. Uning hikoyalarida yorug‘lik ramzi esa — ozodlik, harakat, ichki uyg‘onish bilan bog‘liq bo‘ladi. Bu tasvirlarda muallif ijtimoiy-falsafiy yondashuvdan foydalanadi.

Nodira Murod hikoyalarida esa yorug‘lik va zulmat ayol taqdirining muhim belgilariga aylanadi. U hikoyalarda zulmat — patriarxal stereotiplar, ijtimoiy bosim, ruhiy ezilish ramzi bo‘lsa, yorug‘lik — ayol kuchi, mustaqilligi, intellekti, his-tuyg‘ularining o‘sishi, o‘z “men”ini anglash timsoliga aylanadi. Bunday talqin ayol timsoli bilan bog‘liq timsollarning badiiy tushunchasi o‘zbek adabiyotida yangilanayotganini ko‘rsatadi.

Ammo shuni alohida ta’kidlash lozimki, ayrim hollarda bu obrazlarning haddan tashqari ramziy yondashuvlar bilan yuklanishi o‘quvchi uchun chalkashlik keltirib chiqarishi mumkin. Ayniqsa, ruhiy tahlillarga boy hikoyalarda har bir detaldan ortiqcha ma’no axtarish, obrazlar ortiga qat’iy ma’naviy/falsafiy pozitsiyani yuklash o‘quvchi idrokining estetik qabulini murakkablashtiradi. Shuning uchun yozuvchi tomonidan tanlangan timsollarning aniqligi, badiiy ishonarliligi muhim ahamiyatga ega.

Bundan tashqari, zamonaviy o‘zbek hikoyachiligida yorug‘lik va zulmat obrazlari orqali insonning individual ruhiy olami bilan bir qatorda, jamiyatdagi umumiy ma’naviy muhit, tarixiy xotira va ijtimoiy muvozanat masalalari ham yoritiladi. Bu obrazlar orqaligina emas, balki ular bilan birga mavjud bo‘lgan boshqa badiiy vositalar — monolog, ichki nutq, ramziy detal, metafora, naturalistik tasvirlar orqali muallif o‘z g‘oyasini yetkazadi. Demak, bu obrazlar mustaqil timsol sifatida

emas, balki badiiy tuzilmaning muhim elementi, umumiy estetik tizimning bir bo‘lagi sifatida namoyon bo‘ladi.

Shu bois, Maqola tayyorlanishi natijalari ko‘rsatadiki, zamonaviy o‘zbek hikoyachiligida yorug‘lik va zulmat obrazlarining ishlatilishidagi yondashuvlar xilma-xil, har bir yozuvchining uslubi, estetik qarashlari va hayotiy tajribasiga mos tarzda talqin qilinadi. Ular orqali muallif hayot, inson, jamiyat, axloq, ozodlik, ruhiyat kabi dolzarb masalalarga badiiy yechimlar izlaydi. Bu esa o‘z navbatida zamonaviy hikoyachilikning chuqurlashib, ma’naviy-estetik qamrovi kengayib borayotganini tasdiqlaydi.

XULOSA

Adabiyot, xususan hikoyachilik inson ruhiyatining teran qatlamlarini badiiy vositalar orqali ochib beruvchi yuksak madaniyat shaklidir. Har bir yozuvchi asarida faqat syujet, voqea yoki qahramon emas, balki o‘z zamonining ruhiy manzarasini, ma’naviy muammolarini, axloqiy mezonlarini ifoda etishga harakat qiladi. Shunday ashyoviy-badiiy ko‘rsatkichlar orasida timsollar — ayniqsa, yorug‘lik va zulmat kabi universal ramzlar — asosiy estetik yuklovchi kuchlardan biri sifatida maydonga chiqadi. Maqola tayyorlanishi imiz davomida zamonaviy o‘zbek hikoyalaridagi bu timsollar chuqur va ko‘p qirrali estetik-falsafiy ma’noga ega ekanligi, ular faqat badiiy bezak emas, balki ma’no, mazmun, ruhiy qatlam, estetik g‘oya, muallif pozitsiyasi va jamiyatni anglash vositasi sifatida ishlatilayotganini aniqladik.

Yorug‘lik va zulmat obrazlari qadimdan o‘zbek adabiyotida mavjud bo‘lgan bo‘lsa-da, bugungi zamonaviy hikoyachilikda ular yangi badiiy shakllarda, yangicha ruhda talqin etilmoqda. Bu yangilanish, bir tomondan, jamiyatdagi ijtimoiy-siyosiy o‘zgarishlar, ikkinchi tomondan, insonning shaxsiy, ruhiy va falsafiy izlanishlari bilan bog‘liq. Zamonaviy adiblar — Muhammad Ali, Erkin A‘zam, Nodira Murod kabi ijodkorlar bu obrazlarni har biri o‘z uslubida, estetik yondashuvida va falsafiy qarashlarida yangicha badiiy ifodaga olib chiqmoqdalar. Ularning hikoyalarida yorug‘lik va zulmat hayotdagi ikki qarama-qarshi kuch sifatida emas, balki inson qalbidagi, ongidagi, tajribasidagi ko‘rinishlarda ifodalanadi. Bu obrazlar endi tashqi

tasvir emas, balki ichki dramatism, ruhiy qarama-qarshilik, ma'naviy o'sish, shaxsiy o'zgarish jarayonining ramziga aylangan.

Maqola tayyorlanishi davomida shuni ko'rdikki, zamonaviy o'zbek hikoyalarida bu timsollar har doim ham qat'iy ijobiy yoki salbiy qiymat kasb etmaydi. Masalan, zulmat ba'zan halokat, umidsizlik, ruhiy tushkunlik timsoli bo'lsa-da, ba'zida u o'z-o'zini anglash, haqiqatni topish sari bosib o'tiladigan zaruriyat sifatida talqin etiladi. Bu fikr, ayniqsa, Erkin A'zam hikoyalarida kuchli aks etadi. Tashqi yorug'lik va ichki zulmat o'rtasidagi ziddiyat personajning o'zini anglash, jamiyatdagi o'rnini topish, axloqiy tanlov qilishdagi dramatik holatini kuchaytiradi. Shuningdek, Muhammad Ali hikoyalarida zulmat ko'proq ijtimoiy qaramlik, erksizlik, zo'ravonlik ramzi sifatida ishlatilgan bo'lsa, yorug'lik ozodlikka, shaxsiy uyg'onishga olib boruvchi kuch sifatida namoyon bo'ladi.

Nodira Murodning hikoyalarida esa bu obrazlar ayol ruhiy olamining badiiy talqiniga xizmat qiladi. Yorug'lik — umid, sevgi, sabr, bardosh, o'zini anglash timsoli bo'lsa, zulmat — jamiyatning patriarxal bosimi, ichki siquvlar, ezilishlar obrazidir. Ayol obrazi atrofida yaratilgan bu timsollar zamonaviy o'zbek adabiyotida gender yondashuvning estetik ifodalanish darajasi yuksalib borayotganini ko'rsatadi. Muallif bu ramzlar orqali ayolga xos nozik ruhiyat, ichki kechinmalar va jasoratli kurashni badiiy vositalar bilan ko'rsatadi.

Yana bir muhim xulosa shuki, zamonaviy o'zbek hikoyachiligida yorug'lik va zulmat obrazlari faqat syujetni boyitish emas, balki estetik dunyoqarashni shakllantirish vositasiga aylangan. Bu obrazlar orqali yozuvchilar o'quvchini o'z-o'zini anglash, hayot haqidagi mushohadaga undaydi. Timsol — bu erda o'quvchi bilan muallif o'rtasidagi muloqot ko'prigidir. Aynan shu timsollar orqali hikoyaning chuqur ma'nosi ochiladi, hayotiy haqiqatdan adabiy haqiqatga o'tish amalga oshadi.

Albatta, bu timsollarni to'liq tushunish uchun nafaqat adabiyotshunoslik bilimlari, balki falsafiy, diniy, madaniy asoslar, xalqona tasavvurlar, estetik sezgi va idrok ham zarur. Zero, yorug'lik va zulmat — bu ikki obraz oddiy tasvir emas, balki insoniyat ongida asrlar davomida shakllangan, ramziy qatlamlari chuqur, konnotativ

ma'nolari boy timsollar tizimidir. Yozuvchi ularni o'z asariga qanday joylashtirgan bo'lsa, o'quvchi ularni o'z tafakkuriga shunchalik mos ravishda idrok etadi.

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy o'zbek hikoyalarida yorug'lik va zulmat obrazlari yozuvchining ichki dunyosi, zamon ruhi va o'quvchi idroki bilan birgalikda ishlaydigan murakkab timsollardir. Ular adabiy asarning g'oyaviy va estetik boyligini ta'minlovchi asosiy vositalardan biri sifatida zamonaviy hikoyachilikda tobora muhim o'rin egallamoqda. Bu obrazlarning tahlili nafaqat adabiyotning hozirgi bosqichini anglashga, balki o'zbek badiiy tafakkurining estetik va falsafiy o'zgarishlarini tushunishga ham xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Аъзам Э. *Ҳаёт*. – Тошкент: Ёзувчи, 2001. – 128 б.
2. Али М. *Занжир: Ҳикоялар*. – Тошкент: Гафур Гулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2010. – 136 б.
3. Мурод Н. *Қўргон ичида: Ҳикоялар*. – Тошкент: Адабиёт, 2019. – 144 б.
4. Шукуров Н. *Адабиётшуносликка кириш*. – Тошкент: Ўзбекистон, 2003. – 288 б.
5. Қодиров Ҳ. *Ўзбек адабиёти тарихи*. 2-жилд. – Тошкент: Ўқитувчи, 1996. – 352 б.
6. Гуломов С. *Ўзбек бадий адабиётида образлилик масалалари*. – Тошкент: Фан, 1995. – 216 б.
7. Султонов Қ. *Адабий тафаккур эволюцияси*. – Тошкент: Фан, 2004. – 264 б.
8. Юнусова М. *Ўзбек ҳикояларида психологик тасвир ва бадий изланишлар*. – Тошкент: Муаллиф нашри, 2012. – 120 б.
9. Барт Р. *Автор ўлими ва матн автономияси*. – Таржимон: Н.Шукуров. // Адабий танқид назарияси. – Тошкент: Адабиёт ва санъат, 2015. – 96–105 бб.
10. Лотман Ю.М. *Структура художественного текста*. – М.: Искусство, 1970. – 384 с.